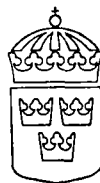

Regeringens proposition

1987/88:23

om ändring i rättegångsbalken (resning i
brottmål vid jäv)

Prop.
1987/88:23

Regeringen föreslår riksdagen att anta det förslag som har tagits upp i
bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 1 oktober 1987.

På regeringens vägnar

Gertrud Sigurdson

Sten Wickbom

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en utvidgning av möjligheterna till resning till den
tilltalades förmån i brottmål där en åklagare eller lagfaren domare varit
jävig.

Den nya regeln föreslås träda i kraft den 1 januari 1988.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 58 kap. 2 och 3 §§ rättegångsbalken skall ha följande lydelse

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

58 kap.

2 §¹

Sedan dom i brottmål vunnit laga kraft, *må* till förmån för den tilltalade *resning beviljas*:

1. om ledamot av rätten, där anställd tjänsteman eller åklagaren med avseende *å* målet gjort sig skyldig till brottsligt förfarande eller tjänsteförseelse eller om brott som har avseende *å* målet ligger ombud, ställföreträdare eller försvarare till last, samt brottet eller tjänsteförseelsen kan *antas* *hava* inverkat på målets utgång;

2. om skriftlig handling, som åberopats till bevis, varit falsk eller om vittne, sakkunnig eller tolk *avgivit* falsk utsaga samt handlingen eller utsagan kan *antas* *hava* inverkat på utgången;

3. om omständighet eller bevis, som *ej* tidigare *förebragts*, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle *hava* lett till att den tilltalade frikänts eller brottet hänförts under mildare straffbestämmelse än den som tillämpats eller *ock* med hänsyn till vad sålunda åberopas och i övrigt förekommer synnerliga skäl *äro*, att frågan, *hurvida* den tilltalade förövat det brott, för vilket han dömts, *prövas ånyo*; eller

4. om rättstillämpning, som ligger till grund för domen, uppenbart strider mot lag.

Sedan *en* dom i brottmål vunnit laga kraft, *får resning beviljas* till förmån för den tilltalade,

1. om *någon* ledamot av rätten, där anställd tjänsteman eller åklagaren med avseende *på* målet *har* gjort sig skyldig till brottsligt förfarande eller tjänsteförseelse eller om *något* brott som har avseende *på* målet ligger ombud, ställföreträdare eller försvarare till last, samt brottet eller tjänsteförseelsen kan *antas* *ha* inverkat på målets utgång.

2. Om *någon* lagfaren *domare* eller åklagaren *har varit jävig och det inte är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång*.

3. om *någon* skriftlig handling, som åberopats till bevis, *har varit* falsk eller om *ett* vittne, *en* sakkunnig eller *en* tolk *har avgett* falsk utsaga samt handlingen eller utsagan kan *antas* *ha* inverkat på utgången,

4. om *någon* omständighet eller *något* bevis, som *inte* tidigare *har förebringats*, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle *ha* lett till att den tilltalade frikänts eller *till att* brottet hänförts under *en* mildare straffbestämmelse än den som tillämpats eller *om det*, med hänsyn till vad sålunda åberopas och i övrigt förekommer, *finns* synnerliga skäl att *på nytt pröva* frågan om den tilltalade *har* förövat det brott, för vilket han dömts, eller

5. om *den* rättstillämpning, som ligger till grund för domen, uppenbart strider mot lag.

¹ Senaste lydelse 1975:670.

3 §²

Sedan dom i brottmål vunnit laga kraft, *må* till men för den tilltalade *resning beviljas*:

1. om sådant förhållande, som avses i 2 § 1 eller 2, förelegat och detta kan *antagas* *hava* medverkat till att den tilltalade frikänts eller brottet hänförts under väsentligt mildare straffbestämmelse än den som *bort tillämpas*; eller

2. om för brottet är *stadgat* fängelse i mer än ett år samt omständighet eller bevis, som *ej* tidigare *förebragts*, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle *hava* lett till att den tilltalade dömts för brottet eller detta hänförts under väsentligt strängare straffbestämmelse än den som tillämpats.

Ej må på grund av förhållande, som avses i 2. resning beviljas, med mindre parten gör sannolikt, att han icke vid den rätt, som meddelat domen, eller genom fullföljd från denna kunnat åberopa omständigheten eller beviset eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det.

Sedan *en* dom i brottmål vunnit laga kraft, *får resning beviljas* till men för den tilltalade,

1. om *något* sådant förhållande, som avses i 2 § 1 eller 3, förelegat och detta kan *antas* *ha* medverkat till att den tilltalade frikänts eller *till att* brottet hänförts under *en* väsentligt mildare straffbestämmelse än den som *borde ha tillämpats*, eller

2. om *det* för brottet är *föreskrivet* fängelse i mer än ett år samt *någon* omständighet eller bevis, som *inte* tidigare *har förebringats*, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle *ha* lett till att den tilltalade dömts för brottet eller *till att* detta hänförts under *en* väsentligt strängare straffbestämmelse än den som tillämpats.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1988.

² Senaste lydelse 1964: 166.

†1 Riksdagen 1987/88. I saml. Nr 23

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 september 1987

Närvarande: statsministern Carlsson, ordförande, och statsråden Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Peterson, S. Andersson, Bodström, Göransson, Gradin, R. Carlsson, Holmberg, Wickbom, Johansson, Hulterström, Lindqvist, G. Andersson, Lönnqvist

Föredragande: statsrådet Wickbom

Lagrådsremiss om ändring i rättegångsbalken (resning i brottmål vid jäv)

1 Inledning

Bestämmelserna om jäv i rättegångsbalken (RB) syftar till att garantera att rättskipningen utövas objektivt och opartiskt och omfattas av allmänhetens förtroende. Jävsreglerna i RB tar sikte bl. a. på att hindra att en jävig domare eller åklagare tar befattning med ett mål. Om så ändå varit fallet kan man komma till rätta med felet med hjälp av olika slags rättsmedel. I fråga om domar som vunnit laga kraft kan ett jäv utgöra grund för resning eller domvillobesvär enligt 58 resp. 59 kap. RB.

Frågan om gällande lagstiftning lämnar tillräckligt utrymme för resning till den tilltalades förmån i brottmål där åklagaren varit jävig under målets handläggning har på senare tid diskuterats såväl i riksdagen som i massmedia. Ett uppmärksammat fall, där jäv för åklagaren förelegat, har också prövats av högsta domstolen (ärende Ö 1684/85).

I promemorian (Ds Ju 1986:12) Resning i brottmål vid jäv, som upprättades inom justitiedepartementet år 1986, föreslås utökade möjligheter till resning till den tilltalades förmån i brottmål där en åklagare eller lagfaren domare varit jävig. Där föreslås en ny resningsgrund, enligt vilken resning kan beviljas om någon lagfaren domare eller åklagaren varit jävig och det inte är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång.

Jag avser nu att ta upp de frågor som aktualiserats i promemorian. Lagförslaget i promemorian överensstämmer i allt väsentligt med mitt förslag. Detta omfattar dock även en följdändring i ett annat lagrum i RB.

Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. En sammanställning av remissyttrandena har upprättats inom justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr 87-45).

2.1 Jävsbestämmelsernas syfte m. m.

För att tillgodose intresset av objektivitet i rättskipningen krävs bl. a. att domaren intar en fullt opartisk ställning i rättegången; han får inte — på grund av sitt förhållande till någon part eller det som rättegången avser — ha ett intresse i målets utgång som medvetet eller omedvetet kan påverka hans omdöme vid handläggningen eller avgörandet. För att upprätthålla allmänhetens förtroende för rättskipningen får det inte ens uppstå misstankar om att domaren kan vara partisk. En domare som kan ha personligt intresse av ett måls utgång skall således inte befatta sig med målet, oavsett om han verkligen skulle låta sig påverkas eller inte. Jävsreglerna för domare i 4 kap. 13 § RB syftar till att uppnå det som nu sagts.

För åklagare gäller enligt RB i princip samma jäv som för domare. Som bakgrund till denna regel uttalas i förarbetena till RB att det för att åklagaren rätt skall kunna fullgöra sin uppgift fordras att han intar en fullt opartisk ställning (SOU 1938:44 s. 127).

Även för åklagarnas del finns alltså ett principiellt krav på opartiskhet i verksamheten. Detta kommer i lagstiftningen till uttryck på olika sätt, och inte enbart genom bestämmelserna om åklagarjäv. Att åklagarna är underkastade objektivitetsprincipen framgår således av 23 kap. 4 § RB. Enligt denna bestämmelse skall inte bara omständigheter som talar emot den misstänkte utan även sådana som talar för hans oskuld beaktas under förundersökningen. Vidare skall bevis som talar till den misstänktes förmån tas tillvara. Åklagarens skyldighet att även i övrigt ingripa till den misstänktes förmån följer bl. a. av bestämmelsen i 20 kap. 2 § RB, enligt vilken åklagaren i högre rätt får fullfölja talan till den misstänktes förmån.

2.2 Jävsgrunderna

2.2.1 Domarjäv

De omständigheter som utgör jäv för domare räknas upp i 4 kap. 13 § RB. Reglerna är tillämpliga på alla slags domare, alltså förutom lagfarna domare och nämndemän även tekniska ledamöter och andra särskilda ledamöter. Även biträdespersonal som enligt särskilt förordnande utför domargöromål omfattas.

Jävsgrunderna är uppdelade i nio olika punkter. Den *första* avser fall då domaren har ett intresse i sakens utgång på grund av sin relation till själva saken medan den *andra* gäller domarens relation till någon av parterna, s. k. skyldskapsjäv; domaren är således jävig om han står i en viss närmare familjerelation till parten. Det bör i detta sammanhang uppmärksammas att domaren inte är jävig av den anledningen att en nära anhörig till honom är ombud åt ena parten. I denna situation blir istället ombudet jävigt (se nedan avsnitt 2.4). Den *tredje* punkten är en kombination av de två föregående. I den *fjärde* punkten upptas de s. k. ställföreträdarjäven. Enligt denna är domaren jävig om han själv, eller någon nära anhörig till honom, är förmyndare, god man eller på annat sätt ställföreträdare för en part eller,

då parten är en juridisk person, ledamot av styrelsen eller motsvarande. Den *femte* jävsgrunden är en kombination av jäven i den första, andra och fjärde punkten. Enligt den *sjätte* punkten är domaren jävig om han är "parts vederdeloman", dvs. om de är varandras motparter i en annan rättegång. Enligt punkt *sju* föreligger jäv om domaren tidigare har tagit befattning med den sak som är föremål för handläggning, dels när han i annan rätt såsom domare eller befattningshavare har fattat beslut som rör saken, dels när han har tagit befattning med saken hos en annan myndighet eller som skiljeman. Den *åttonde* punkten rör den situationen att domaren i saken har fört en parts talan som rättegångsombud eller biträtt parten eller vittnat eller varit sakkunnig. I den sista och *nionde* punkten slutligen finns en generalklausul enligt vilken domaren är jävig om det föreligger någon särskild omständighet som är ägnad att rubba förtroendet för hans opartiskhet i målet. Bestämmelsen kan vara aktuell exempelvis när domaren genom skuldsättning eller på annat sätt är ekonomiskt beroende av en part, när det föreligger uppenbar ovänskap mellan domaren och ena parten eller när domaren och ena parten har en nära vänskapsförbindelse.

2.2.2 Åklagarjäv

Såsom jag redan nämnt gäller för åklagare i princip samma jäv som för domare. I 7 kap. 6 § RB föreskrivs således att en allmän åklagare inte får ta befattning med förundersökning eller åtal för ett visst brott om det för honom föreligger en omständighet beträffande brottet som skulle utgöra jäv mot domare. Av naturliga skäl har dock undantag uttryckligen gjorts bl. a. med avseende på vederdelomannajävet. I bestämmelsen har undantaget formulerats så att jäv inte får grundas på "åtgärd, som åklagaren vidtagit å tjänstens vägnar, eller gärning, som förövats mot honom i eller för hans tjänst".

2.3 Handläggningen av jävsfrågor

2.3.1 Domarjäv

Varje domare är skyldig att självantaga sig till känna om han anser att hans opartiskhet kan sättas i fråga (4 kap. 14 § första stycket RB). Så snart en jävsfråga uppkommit skall han i princip avhålla sig från all handläggning av målet. Undantag har endast gjorts för synnerligen brådskande åtgärder. Han får dock under inga omständigheter avgöra målet (4 kap. 15 § första stycket RB).

Frågor om domarjäv kan väckas även av parterna. En jävsinvändning måste framställas senast när parten första gången för talan i målet sedan han fått kännedom om att domaren deltar i handläggningen eller om den omständighet som jävet grundas på (4 kap. 14 § andra stycket RB).

I praktiken avstår en domare givetvis nästan undantagslöst utan några formaliteter från att befatta sig med ett mål där han är jävig. För de situationer då jävsfrågan blir aktuell först sedan handläggningen av målet påbörjats, finns en uttrycklig regel om att den domare som avses inte själv

får delta i prövningen av jävsfrågan. Av praktiska skäl har undantag gjorts för det fall att rätten annars inte skulle vara domför och annan domare inte utan tidsutdräkt kan tillkallas (4 kap. 15 § tredje stycket RB).

Om rättens avgörande i målet överklagas, får den högre rätten inte själv ta upp en fråga om jäv mot en domare i den lägre instansen. En part kan däremot få en jävsinvändning prövad av högre rätt dels efter överklagande av ett beslut av den lägre rätten att ogilla jävsinvändningen och dels om han efter överklagande av domen i målet fortfarande har rätt att framställa jävsinvändning, dvs. om han inte haft tillfälle att framställa invändningen tidigare (4 kap. 14 § tredje stycket RB). Om den högre rätten finner att jävsinvändningen är befogad ska den lägre rättens dom undanröjas (50 kap. 27 §, 51 kap. 27 § och 55 kap. 15 § andra stycket RB).

2.3.2 Åklagarjäv

Beträffande åklagarjäv föreskrivs att sådana frågor ska prövas av åklagarens närmaste förman. Jäv mot riksåklagaren prövas av honom själv. Endast åtgärder som inte utan fara kan uppskjutas får vidtas av åklagaren om han är jävig (7 kap. 6 § andra och tredje styckena RB).

Domstolen prövar inte frågor om åklagarjäv (jfr SOU 1938:44 s. 127). Domstolens prövning av frågan om den som väcker åtalet är behörig att tala å brottet (45 kap. 8 § RB) avser således inte frågan om jäv för åklagaren.

Det finns inte någon möjlighet för en högre rätt att, efter överklagande i ordinär ordning, undanröja den lägre rättens dom och återförvisa målet för förnyad handläggning till den lägre rätten på grund av att åklagaren varit jävig. Något behov härav har troligen inte ansetts föreligga eftersom målet ju blir föremål för en förnyad prövning i den högre instansen.

2.4 Jäv för ombud, biträde och försvarare

Den som står i en viss närmare familjerelation till domaren får enligt uttryckliga föreskrifter i 12 kap. 4 § RB inte vara ombud i målet. Familjerelationen är beskriven på samma sätt som den som gäller för domare enligt de ovan beskrivna reglerna i 4 kap. 13 § andra punkten. Inte heller får den som tagit befattning med saken som domare eller befattningshavare vid domstol eller som varit ombud för motparten uppträda som ombud.

Motsvarande regler gäller för biträde (12 kap. 22 § RB) och för försvarare (21 kap. 3 § RB). För försvarare, såväl offentliga som privata, finns ytterligare en, på senare tid införd jävsgrund, nämligen den omständigheten att försvararen har eller har haft uppdrag åt den misstänkte eller ekonomiska förbindelser med denne som är ägnade att rubba förtroendet för hans förmåga att "med nit och omsorg tillvarata den misstänktes rätt och i detta syfte verka för sakens riktiga belysning".

Det är i sista hand rätten som prövar frågor om jäv för ombud, biträde och försvarare. Om rätten således finner att jäv föreligger ska ombudet avvisas. Rättens beslut kan överklagas särskilt enligt bestämmelserna i 49 kap. 4 § och 54 kap. 3 § RB.

2.5.1 Allmänt om de särskilda rättsmedlen

Grundsatsen om domars rättskraft innebär att en ny rättegång inte kan föras beträffande det som har avgjorts genom en dom som vunnit laga kraft. Principen upprätthålls dock inte undantagslöst. Det skulle nämligen vara stötande för rättskänslan och därmed ägnat att försvaga tilltron till rättskipningen om ett lagakraftvunnet avgörande skulle stå sig även om avgörandet framstår som uppenbart oriktigt eller om det tillkommit efter en procedur där väsentliga processuella rättsäkerhetsgarantier åsidosatts. Bl. a. av dessa skäl har lagstiftaren öppnat möjlighet att i vissa extrema fall uppnå omprövning genom anlitande av särskilda rättsmedel.

Det finns tre olika sådana särskilda rättsmedel, nämligen återställande av försutten tid, resning och besvär över domvilla.

Institutet återställande av försutten tid, vilket syftar till att trygga en parts rätt att utnyttja de allmänna rättsmedlen, kommer inte att närmare beröras i det följande.

Gränsen mellan resning och besvär över domvilla är inte alldeles skarp. Vissa typiska drag för vardera rättsmedlet kan dock urskiljas. Resningsinstitutet tar främst sikte på fall där ett lagakraftvunnet avgörande med viss grad av sannolikhet framstår som materiellt oriktigt i belysning av förhållanden som man först i efterhand fått kännedom om. Möjligheten till besvär över domvilla syftar främst på situationer där det har förekommit fel i rättens formella hantering av målet.

2.5.2 Jäv såsom grund för resning

Jäv utgör ingen omedelbar resningsgrund. Enligt 58 kap. 2 § första punkten RB kan däremot resning beviljas i brottmål till förmån för den tilltalade om ledamot av rätten, där anställd tjänsteman eller åklagaren har gjort sig skyldig till brottsligt förfarande eller tjänsteförseelse som har avseende på målet. En förutsättning är dock att brottet eller tjänsteförseelsen kan antas ha inverkat på målets utgång.

Om ombud, ställföreträdare eller försvarare har gjort sig skyldig till brott som har avseende på målet kan detta också utgöra grund för resning i brottmål till den tilltalades förmån, även här förutsatt att brottet kan antas ha inverkat på målets utgång.

Bestämmelserna om resning till förmån för någon av parterna i tvistemål, liksom reglerna i brottmål om resning till den tilltalades nackdel, är utformade på liknande sätt (58 kap. 1 § första punkten och 58 kap. 3 § första punkten RB). För att resning i brottmål skall kunna beviljas till den tilltalades nackdel är det dock inte tillräckligt att brottet eller tjänsteförseelsen kan antas ha inverkat på målets utgång. Det krävs att detta förhållande kan antas ha medverkat till att den tilltalade frikännts eller att brottet hänförs under en väsentligt mildare straffbestämmelse än den som bort tillämpas.

Om en åklagare eller domare har varit jävig under handläggningen av ett brottmål utgör detta således ingen självständig grund för resning. Resning

kan emellertid beviljas om åklagaren eller domaren genom att trots jävet delta i målet gjort sig skyldig till tjänsteförseelse, förutsatt att tjänsteförseelsen kan antas ha inverkat på målets utgång. Vad som ska förstås med det sistnämnda rekvisitet kommer att utvecklas senare (avsnitt 3).

Tjänsteförseelse som grund för resning infördes i och med ämbetsansvarets avskaffande år 1975. En tjänsteförseelse föreligger om en arbetstagare i offentlig tjänst uppsåtligt eller av oaktsamhet sätter åsido vad som åligger honom i hans anställning, 10 kap. 1 § lagen (1976:600) om offentlig anställning (LOA).

Det är inte bara uppsåtliga tjänsteförseelser som kan föranleda resning. Inte heller är resningsmöjligheterna begränsade till att avse förseelser av allvarigare beskaffenhet. Även en ringa förseelse kan alltså medföra resning. När RB:s resningsbestämmelser år 1975 kompletterades med grunden tjänsteförseelse vid sidan om brottsligt förfarande sades detta ske för att inte resningsmöjligheterna skulle inskränkas genom avkriminaliseringen av de vanliga tjänstefelen (prop. 1975:78 s. 208). Tjänstefel enligt 20 kap. 4 § brottsbalken i paragrafens då gällande lydelse omfattade även de minsta felen och någon ändring i det hänseendet åsyftades således inte såvitt gällde resningsmöjligheterna. En annan sak är att förutsättningarna för att ålägga disciplinansvar enligt 10 kap. 1 § LOA begränsades till fel som inte är ringa (jfr. prop. 1975:78 s. 159 och 192 f. samt prop. 1975/76:105, bil. 2, s. 258).

Nämndemän är uppdragstagare, se bl. a. förordningen (1982:814) om ersättning till nämndemän och vissa andra uppdragstagare inom domstolsväsendet m. m. (jfr. prop. 1975/76:105, bil. 2, s. 235 m). LOA:s bestämmelser är därför inte tillämpliga på nämndemän. Detsamma gäller tekniska ledamöter och andra särskilda ledamöter. Jäv hos denna typ av domare är följaktligen inte resningsgrundande.

I fråga om domarjäv kan resningsinstitutet således endast tillämpas när det gäller jäv hos de lagfarna domarna. Såsom närmare kommer att utvecklas i det följande (avsnitt 2.5.3) utgör jäv hos domare, såväl lagfarna som icke lagfarna, även en grund för domvillobesvär. Resningsbestämmelserna utgör därför ett komplement till domvillobesvärsinstitutet vilka kan komma till användning vid jäv hos lagfarna domare om förutsättningarna för bifall till domvillobesvär inte är uppfyllda.

Inte heller jäv hos ombud, biträde eller försvarare utgör grund för resning. Indirekt kan dock en jävssituation föranleda resning, nämligen om ombudet, biträdet eller försvararen gör sig skyldig till brott som har avseende på målet, exempelvis trolöshet mot huvudman, och detta brott har sin grund just i en jävssituation.

2.5.3 Jäv såsom grund för domvillobesvär

Enligt 59 kap. 1 § andra punkten RB skall en dom som vunnit laga kraft undanröjas om rätten inte varit domför. Enligt uttalanden i förarbetena avses härmed ett åsidosättande av de i RB och andra författningar givna reglerna om rättens domförhet. Brist i domförheten bör enligt förarbetena också anses föreligga om någon som deltagit i målets avgörande inte varit

behörig som domare. Den omständigheten att en domare som deltagit i avgörandet varit jävig bör enligt förarbetena anses såsom brist i rätts domförhet. I det sistnämnda hänseendet anmärks emellertid att, "därest part enligt gällande bestämmelser försuttit sin rätt att framställa jävsinvändning mot domare i underrätt, han icke kan göra jävet gällande i extra ordinär väg" (NJA II 1940 s. 189, jämför NJA II 1943 s. 740 f).

Försättningarna för att domvillobesvärsvägen angripa en lagakraftvunnen dom på grund av domarjäv sammanfaller med andra ord med dem som gäller för att med hjälp av de ordinära rättsmedlen angripa en dom på grund av domarjäv (se avsnitt 2.3.1). Om parten haft kännedom om jävet så tidigt att han kunde ha framställt jävsinvändningen redan vid den lägre rätten eller vid fullföljd av talan i vanlig ordning, kan han alltså inte göra gällande jävet i extraordinär ordning.

3 Föredragandens överväganden och förslag

Mitt förslag: En ny resningsgrund införs. Enligt denna skall jäv hos en lagfaren domare eller åklagare möjliggöra resning i brottmål till förmån för den tilltalade, om det inte är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång. Den nya regeln innebär att det i dessa fall i fortsättningen föreligger en stark presumtion för resning vid jäv.

Promemorians förslag: Överensstämmer med mitt förslag.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget eller lämnar det utan erinran. Justitiekanslern, riksåklagaren, hovrätten över Skåne och Blekinge och högsta domstolens ledamöter anser att det finns skäl att se över möjligheterna att angripa ett avgörande i ett mål där jäv föreläggat men anser att en sådan översyn bör göras i ett bredare perspektiv och avstyrker bl. a. därför promemoriaförslaget. Justitieombudsmannen Anders Wigelius har inget att erinra mot att möjligheterna att angripa lagakraftvunna domar med särskilda rättsmedel utvidgas beträffande jävsfallen men anser att frågan bör analyseras djupare och avstyrker förslaget.

Skälen för mitt förslag: Som framgått av vad jag anfört i det föregående finns det inom ramen för gällande ordning flera möjligheter att komma till rätta med fel som kan ha uppstått genom att jävsbestämmelserna har åsidosatts. För avgöranden som inte vunnit laga kraft kan de ordinära rättsmedlen anlitas, och i fråga om lagakraftvunna avgöranden kan två s. k. särskilda rättsmedel bli aktuella, nämligen resning och besvär över domvilla. Besvär över domvilla kan användas om någon ledamot av domstolen har varit jävig. Resning till förmån för den tilltalade kan komma i fråga vid jäv hos någon lagfaren domare eller åklagaren under vissa förutsättningar, bl. a. om tjänstemannen genom att trots jävet delta i målets handläggning gjort sig skyldig till tjänsteförseelse och det kan antas att målets utgång påverkats därav.

Som jag nämnde inledningsvis har högsta domstolen i ett uppmärksammat avgörande hösten 1986 avslagit en ansökan om resning i ett brottmål där åklagarjäv förekommit. I resningsärendet fastslogs att åklagaren varit jävig och att han gjort sig skyldig till tjänsteförseelse genom att inte avträda från målets handläggning på grund av jävet. Skälet till att resning inte beviljades var att erforderligt samband mellan jävet och målets utgång inte ansågs föreligga. Från olika håll har med utgångspunkt från detta avgörande rests krav på att lagstiftningen ändras så att det blir lättare att få till stånd en ny rättegång i fall där åklagaren har varit jävig. I den tidigare nämnda departementspromemorian prövades olika möjligheter att åstadkomma en sådan lösning. Slutsatsen i promemorian blev att möjligheterna till resning till förmån för den tilltalade vid bl. a. åklagarjäv borde utökas.

Vid remissbehandlingen har man från de flesta håll vitsordat behovet av en översyn av möjligheterna att få en ny prövning av fall där jäv förelegat. Många remissinstanser har också godtagit den lösning som föreslagits i promemorian, medan andra förordat en bredare översyn. Från några håll har föreslagits andra tekniska lösningar.

Det fall som jag nyss redovisat belyser behovet av förbättrade möjligheter att kunna angripa avgöranden där åklagaren varit jävig under förundersökningen eller rättegången. Även om det nuvarande rekvisitet för orsakssambandet mellan jävet och målets utgång, "kan antas ha inverkat", brukar anses innebära ett förhållandevis lågt beviskrav, medför gällande ordning ändå att en positiv sannolikhet för en sådan inverkan måste finnas föreligga. I det skriftliga förfarande som brukar tillämpas vid prövningen av bl. a. resningsansökningar erbjuds inte samma möjligheter till en fullständig utredning i dessa hänseenden som vid en förnyad muntlig handläggning. Detta får särskild betydelse om ansökningen avser resning till förmån för den tilltalade. En handläggning i strid med jävsbestämmelserna innebär ju ett mycket allvarligt åsidosättande av de regler som uppställs till skydd för den misstänktes eller tilltalades intressen.

Jag vill också understryka jävsbestämmelsernas betydelse för rättskipningens trovärdighet. Reglerna skall medverka till att det inte ens uppstår misstankar om partiskhet. Även från den synpunkten framstår det nuvarande kravet på ett positivt orsakssamband mellan jävet och målets utgång som väl strängt.

Jag instämmer därför i promemorians slutsats att nuvarande möjligheter att angripa lagakraftvunna avgöranden när jäv förelegat bör vidgas. Situationer av det slag som aktualiserats i det tidigare nämnda målet måste visserligen betraktas som utpräglade undantagsfall. Inte minst med hänsyn till vikten av att rättskipningen omfattas av allmänhetens förtroende är det emellertid nödvändigt med en snabb ändring av reglerna. Det är därför inte lämpligt att avvakta någon mer genomgripande översyn av möjligheterna att angripa lagakraftvunna avgöranden.

En reform bör alltså i första hand gå ut på att skapa effektiva rättelsemöjligheter i fall där åklagaren varit jävig. Det har såvitt jag har mig bekant inte påståtts att nuvarande ordning i praktiken inte skulle vara tillräcklig när det gäller att angripa lagakraftvunna avgöranden på grund av jäv hos någon domare. Denna kategori bör därför uppmärksammas endast om det

behövs för att undvika omotiverade skillnader i likartade jävssituationer. Jag återkommer strax till den frågan.

Man kan tänka sig två olika möjligheter att åstadkomma en reform från de nu angivna utgångspunkterna. Ett sätt är att mildra förutsättningarna för resning till förmån för den tilltalade vid jäv för åklagaren. Ett annat är att öppna möjligheter till besvär över domvilla i de aktuella situationerna. Jag tar upp det sistnämnda alternativet först.

Medan resning brukar sägas generellt sett utgöra en rättelsemöjlighet i fråga om avgöranden som materiellt sett är oriktiga, brukar *besvär över domvilla* sägas vara avsett för omständigheter av processuell natur som inverkar på avgörandets giltighet (Gärde m. fl., Nya rättegångsbalken, s. 850). Enligt Welamson (Rättegång VI, andra uppl., s. 232) avser domvillobesvärerna åtminstone i det väsentliga att utgöra ett korrektiv mot grova rättegångsfel. Med utgångspunkt från den gränsdragningen kan det hävdas att en rättelsemöjlighet som tar sikte på att jäv för åklagaren förelegat – oavsett vilken inverkan jävet haft för utgången i målet – systematiskt hör hemma under domvillobesvärerna och inte under institutet resning.

Mot en sådan lösning talar emellertid flera omständigheter. För det första skulle även ett införande av en möjlighet till domvillobesvär vid åklagarjäv bryta den nuvarande systematiken, eftersom de gällande domvillobesvärsgrunderna i första hand är hänförliga till *domstolens* handläggning av målet och inte till någon parts förhållningssätt. Domvillobesvärsgrunderna är dessutom generellt tillämpliga på alla måltyper och således även på tvistemål. En särskild bestämmelse, som endast skulle tillämpas på brottmål och då – som jag strax återkommer till – endast till förmån för den tilltalade, skulle ytterligare bryta systematiken. Mot en sådan lösning talar dessutom att åklagarjäv redan utgör en resningsgrund. Vidare förutsätter domvillobesvär till skillnad från resning till förmån för tilltalad att frågan anhängiggörs inom viss kortare tid. Även hänsynen till den tilltalades rättssäkerhet talar därför till förmån för resningsalternativet. Mot den nu angivna bakgrunden anser jag att problemet inte bör lösas genom en ändring i reglerna om domvillobesvär.

Om jag sedan övergår till bestämmelserna om *resning*, ligger det – som anförts i promemorian – närmast till hands att överväga om det nuvarande rekvisitet i fråga om orsakssambandet mellan jävet och utgången i målet är lämpligt utformat.

Som jag tidigare redovisat medger 58 kap. 2 § första punkten RB resning bl. a. vid brott eller tjänsteförseelse av någon ledamot av rätten, någon där anställd tjänsteman eller åklagaren samt vid brott av ombud, ställföreträdare eller försvarare. Förutsättningen för att resning skall beviljas är, som tidigare nämnts, att det kan antas att brottet eller förseelsen har inverkat på utgången av målet.

Uttrycket "kan antagas ha inverkat på målets utgång" förekommer inte enbart i anslutning till resningsgrunden tjänsteförseelse. Detta krav uppställs även i motsvarande fall vid resning i tvistemål (58 kap. 1 § första punkten RB). Rekvisitet kommer också till användning i fråga om falsk bevisning (58 kap. 1 § andra punkten och 2 § andra punkten RB) och i fråga om andra grova rättegångsfel som kan föranleda bifall till besvär över domvilla (59 kap. 1 § femte punkten RB).

Det framgår inte närmare av förarbetena till de berörda lagrummen hur starka indikationer på ett orsakssamband mellan felaktigheten och utgången i målet som krävs för att saken skall få tas upp på nytt. Som jag tidigare nämnt anses uttrycket "kan antas" i den processrättsliga lagstiftningen innebära ett förhållandevis lågt beviskrav. För att beviskravet skall vara uppfyllt torde emellertid krävas att det i det enskilda fallet kan påvisas åtminstone någon omständighet som talar för att utgången i målet har påverkats.

Som framhålls i promemorian är den nu redovisade ordningen när det gäller tillämpningen av resningsbestämmelserna i allmänhet knappast ägnad att inge betänkligheter. Tvärtom måste regleringen sägas utgöra en rimlig avvägning mellan de intressen som ligger till grund för reglerna om domars rättskraft och de intressen som motiverar de särskilda rättsmedlen. Resningsinstitutet är en säkerhetsventil på det materiella planet och är avsett att komma till användning om avgörandet med viss grad av sannolikhet framstår som oriktigt i belysning av förhållanden om vilka man först i efterhand fått kännedom. Det är mot denna bakgrund som beviskravet skall ses. Härtill kommer att de nämnda resningsgrundande omständigheterna inte är sådana att de automatiskt, rent definitionsmässigt, kan antas ha medfört att avgörandet blivit oriktigt. Det är därför nödvändigt med den begränsning i resningsmöjligheterna som ligger i kravet på viss utredning om att felaktigheten kan ha påverkat målets utgång.

Av vad jag nu redovisat framgår att det knappast är önskvärt eller ens möjligt att generellt mildra beviskravet beträffande de nyssnämnda resningsgrundande omständigheterna. För att öka möjligheterna till resning vid jäv vore det emellertid i och för sig tänkbart att bryta ut resningsgrunden tjänsteförseelse till särskild reglering med ett lägre beviskrav. Detta skulle dock innebära bland annat att resning blev möjlig i större utsträckning vid tjänsteförseelser än vad som är fallet i fråga om brottsligt förfarande. Till denna mera principiella invändning kan läggas det förhållandet att begreppet tjänsteförseelse är mycket vidsträckt och täcker, såsom jag redovisat i det föregående, även de minsta felcn. Det är därför inte lämpligt att tillåta resning vid tjänsteförseelse utan viss utredning om att förseelsen i det aktuella fallet haft betydelse för domslutet.

Vill man, av skäl som jag angett i det föregående, öka möjligheterna till resning i de fall där åklagaren varit jävig återstår i denna situation den lösning som anvisas i promemorian. Den innebär att man bryter ut de förfaranden som består i ett åsidosättande av jävsbestämmelserna till en särskild reglering och lämnar resningsgrunden tjänsteförseelse i övrigt intakt.

När det gäller den närmare utformningen av en sådan särskild resningsgrund har i promemorian hävdats att det inte är rimligt att generellt medge resning om jävsbestämmelserna åsidosatts. En viss begränsning är enligt promemorian nödvändig, och det föreslås därför att undantag från rätten till resning görs i de fall där det är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång. Under remissbehandlingen har antytts att en sådan begränsning inte skulle vara tillräcklig för att resning skall beviljas i alla fall där det från de tidigare angivna synpunkterna ter sig befogat. Jag kan inte

delar den uppfattningen. En avgörande skillnad gentemot den nuvarande regleringen är att man med den föreslagna ordningen inte behöver förelägga någon positiv indikation på att jävet påverkat målets utgång. Samtidigt erbjuder den i promemorian föreslagna regeln enligt min mening förhållandevis goda garantier för att inte resning beviljas då det inte föreligger några sakliga skäl för en ny rättegång.

Mot en lösning av det slag som förespråkats här skulle möjligen kunna anföras att det från systematiska utgångspunkter är mindre lämpligt att i en resningsbestämmelse införa en i det närmaste automatiskt verkande resningsgrund som alltså till sin typ avviker från övriga resningsgrunder. Det skulle också kunna hävdas att det är mindre tillfredsställande att ett åsidosättande av jävsbestämmelserna lättare skall medföra resning än ett brottsligt förfarande begånget av samma person. Att överträdelse av jävsbestämmelserna sålunda får inta en i viss mån prioriterad ställning bör emellertid godtas med hänsyn till de särskilda krav på yttre garantier för rättskipningens säkerhet som jävsreglerna är ett uttryck för.

Förutsättningarna för resning på grund av jäv är i dag desamma för åklagare som för lagfarna domare. Det finns – som framhålls i promemorian – inte heller i fortsättningen någon anledning att ha skilda regler för dessa båda kategorier. En särskild bestämmelse enligt vilken ett åsidosättande av jävsreglerna i princip ger rätt för den tilltalade att få resning bör därför vara tillämplig vid jäv hos *såväl åklagare som lagfarna domare*.

Det kan hävdas att en sådan vidgning av möjligheterna till resning vid domarjäv medför en överlappning av tillämpningsområdena för de båda särskilda rättsmedlen resning och besvär över domvilla såvitt avser jäv hos lagfarna domare. Denna överlappning finns emellertid redan i dag, om än inte lika iögonfallande. Några sakliga olägenheter med att låta tillämpningsområdena i något större utsträckning än nu täcka varandra torde knappast föreligga. Som jag tidigare redovisat är också förutsättningarna för bifall helt olika utformade för de båda rättsmedlen. Domvillobesvären träffar dessutom en vidare krets än resningsbestämmelserna eftersom de avser "rätten" dvs. både de lagfarna domarna och nämndemännen. Den föreslagna ändringen i resningsbestämmelserna bör därför inte föranleda några ändringar i domvillobesvärslagarna.

Som jag nyss nämnde kan resning inte beviljas på grund av jäv hos exempelvis en *nämndeman* medan däremot reglerna om besvär över domvilla är tillämpliga i sådana fall. Några remissinstanser har ansett att den ställning som en nämndeman numera intar, bl.a. med individuell rösträtt, bör medföra att jäv för nämndeman bör betraktas på samma sätt som för andra domare och att en ändring därför bör omfatta även nämndemän.

Självfallet kan det finnas skäl att få till stånd en omprövning av ett mål också när en nämndeman eller t. ex. en teknisk ledamot har varit jävig. Det har emellertid såvitt jag vet inte påståtts att de nuvarande reglerna om domvillobesvär inte skulle erbjuda tillfredsställande rättelsemöjligheter i de avsedda fallen. En utvidgning av resningsinstitutet till att omfatta även dessa kategorier av domare skulle vidare kräva en mer ingående analys av resningsförutsättningarna än vad som lämpligen bör ske inom ramen för

detta lagstiftningsärende. Jag är mot den bakgrunden inte nu beredd att ta upp frågan om resning vid jäv hos andra kategorier av domare än lagfarna domare.

En vidgning av möjligheterna till resning vid jäv är motiverad när det gäller resning i brottmål till den tilltalades förmån. När det gäller resning i tvistemål (58 kap. 1 § RB) och resning i brottmål till den tilltalades nackdel (58 kap. 3 § RB) gör sig andra synpunkter gällande. Bl. a. med hänsyn till motpartens intressen finns det i dessa fall starka skäl att behålla det nuvarande kravet på positiva indikationer mellan resningsgrunden och domslutet. Beviskravet är för övrigt redan nu, och det på goda skäl, annorlunda utformat vid resning i brottmål till nackdel för tilltalad.

Enligt min mening finns det därför inte några avgörande principiella eller systematiska hinder mot att särreglera resningsmöjligheterna i brottmål till förmån för tilltalad. Tvärtom kan en sådan lösning sägas stå i överensstämmelse med resningsbestämmelsernas utformning i övrigt. När det gäller den praktiskt viktigaste resningsgrunden, den som hänför sig till nya omständigheter och bevis (58 kap. 1 § tredje punkten, 2 § tredje punkten och 3 § andra punkten RB), finns det sålunda flera betydelsefulla skillnader mellan just å ena sidan resning i brottmål till den tilltalades förmån och å andra sidan resning i tvistemål och resning i brottmål till den tilltalades nackdel.

Mot bakgrund av det anförda förordar jag att det i 58 kap. 2 § RB införs en ny grund för resning enligt vilken jäv hos en lagfaren domare eller åklagare skall medföra resning i brottmål till förmån för den tilltalade om det inte är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång. Den nya regeln föreslås intagen som en ny andra punkt i paragrafen. Jag återkommer i specialmotiveringen till vissa tillämpningsfrågor.

En ändring av redaktionell natur med anledning av det nu nämnda förslaget bör göras i 58 kap. 3 § första punkten RB.

4 Ikraftträdande

De föreslagna lagändringarna bör träda i kraft den 1 januari 1988. Några särskilda övergångsbestämmelser torde inte behövas.

5 Upprättat lagförslag

I enlighet med vad jag nu anför har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

lag om ändring i rättegångsbalken.

Förslaget bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2*¹.

¹ Bilagan har uteslutits här. Förslaget är likalydande med det som är fogat till propositionen.

58 kap. 2 § RB

Paragrafen reglerar resning i brottmål till förmån för den tilltalade.

Den föreslagna nya resningsgrunden blir tillämplig på alla typer av jäv. Jävet art kan däremot i praktiken givetvis komma att inverka på bedömningen av frågan om det är uppenbart att jävet har saknat betydelse för målets utgång.

Det bör i och för sig inte spela någon roll under vilket stadium av brottmålets handläggning en jävig åklagare uppträtt för att bestämmelsen ska vara tillämplig. Om en jävig åklagare lett förundersökningen och fattat åtalsbeslutet bör resning således inte vara utesluten enbart därför att en annan åklagare uppträtt under själva huvudförhandlingen. Å andra sidan kan just det förhållandet att den jävige åklagaren frånträtt målet på ett tidigt stadium medföra att det är uppenbart att jävet inte haft någon som helst betydelse för utgången i målet.

I fråga om lagfarna domare aktualiseras bestämmelsen i första hand om domaren i fråga deltagit i själva avgörandet av målet. Att bestämmelsen, åtminstone teoretiskt sett, även kan bli tillämplig då en jävig lagfaren domare fattat beslut under rättegången följer av 58 kap. 10 § RB.

I paragrafen föreslås även vissa språkliga moderniseringar.

58 kap. 3 § RB

I paragrafen, som reglerar resning i brottmål till men för den tilltalade, har, förutom en formell justering på grund av ändringen av 58 kap. 2 § RB, endast företagits vissa språkliga moderniseringar.

7 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.

8 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1987-09-24

Närvarande: f. d. justitierådet Hult, justitierådet Freyschuss, regeringsrådet Bouvin.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 17 september 1987 har regeringen på hemställan av statsrådet Wickbom beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i rättegångsbalken.

Förslaget har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Paul Arnell.

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 1 oktober 1987

Närvarande: statsrådet Sigurdson, ordförande, och statsråden Hjelm-Walén, Bodström, Göransson, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Wickbom, Johansson, Hultström, Lindqvist, G. Andersson

Föredragande: statsrådet Wickbom

Proposition om ändring i rättegångsbalken (resning i brottmål vid jäv)

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande (beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 17 september 1987) över förslag till

lag om ändring i rättegångsbalken.

Föredraganden anför att lagrådet har lämnat förslaget utan erinran och hemställer att regeringen föreslår riksdagen att anta det av lagrådet granskade förslaget.

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta det förslag som föredraganden lagt fram.

Förteckning över remissinstanser

Yttrande över promemorian har avgivits av justitiekanslern, riksåklagaren, domstolsverket, hovrätten över Skåne och Blekinge, hovrätten för Övre Norrland, Stockholms tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Östersunds tingsrätt, riksdagens ombudsmän, högsta domstolens ledamöter, regeringsrättens ledamöter, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, föreningen Sveriges åklagare och föreningen Sveriges statsåklagare.

Innehåll

Prop. 1987/88:23

Proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 17 september 1987

1 Inledning	4
2 Nuvarande ordning	4
2.1 Jävsbestämmelsernas syfte m. m.	4
2.2 Jävsgrunderna	4
2.2.1 Domarjäv	5
2.2.2 Åklagarjäv	5
2.3 Handläggningen av jävsfrågor	6
2.3.1 Domarjäv	6
2.3.2 Åklagarjäv	6
2.4 Jäv för ombud, biträde och försvarare	7
2.5 Jäv som grund för resning och domvillobesvär	7
2.5.1 Allmänt om de särskilda rättsmedlen	7
2.5.2 Jäv såsom grund för resning	7
2.5.3 Jäv såsom grund för domvillobesvär	8
3 Föredragandens överväganden och förslag	9
4 Ikraftträdande	10
5 Upprättat lagförslag	15
6 Specialmotivering	15
7 Hemställan	15
8 Beslut	16

Lagrådets yttrande	17
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 1 oktober 1987 ..	18

Bilagor

Bilaga 1 Förteckning över remissinstanser	19
---	----